

Gry A. Alsos, Hilde Bjørkhaug, Agnes Bolsø og Elisabeth Ljunggren (red.)

Kjønn og næringsliv i Norge

Oslo: Cappelen Damm Akademisk 2015. 260 sider

Ragnhild Steen Jensen

Forsker, Fafo

RagnhildSteen.Jensen@fafo.no

«Denne boken ble til fordi vi så behovet for å sammenfatte forskningen om kjønn og næringsliv», skriver redaktørene i forordet. Boken består av i alt 13 kapitler skrevet av sentrale forskere fra ulike forskningsmiljøer i Norge. Hovedtemaet i boken er hvorfor det, i likestillingslandet Norge, fortsatt er slik at kvinner er nærmest fraværende i næringslivet, det gjelder både som entreprenører, eiere og ledere/direktører. Boken innleder med et introduksjonskapittel skrevet av redaktørene. Her presenteres tidligere forskning om kjønn og næringsliv og hva som er de dagsaktuelle debattene knyttet til likestilling og næringsliv. Det gis også en kort innføring i kjønn og kjønnsteori. Redaktørene beskriver fire varianter av hvordan kjønn forstås i samfunnsvitenskapelig og humanistisk forskning i dag. Denne fremstillingen fremstår for denne leseren mer som en beskrivelse av ulike metodiske tilnærminger og sier mindre om hvordan kjønn kan forstås. De fleste vil vel tenke at når det skrives en bok om kjønn og næringsliv, handler det om at kjønn er et kjennetegn som antas å gjøre en forskjell i næringslivet. Helt enkelt: at om man er mann eller kvinne, utgjør en forskjell for tilgang til posisjoner, kapital, innflytelse og makt. Det man derfor kunne ønsket seg var at redaktørene, fremfor å gjengi fire metodetilnærminger, heller hadde forsøkt å si noe om *hvorfor* og *hvordan* kjønn er viktig. At man kan bruke ulike tilnærminger for å studere kjønn er relativt åpenbart – og som redaktørene selv skriver, er det ingen avgjørende skiller mellom de ulike tilnærmingerne. Det blir også synliggjort ved at ulike metodiske tilnærminger brukes i boken, også i ett og samme kapittel.

Boken kom i 2015, men det er lite som tyder på at temaet kvinner og næringsliv er mindre aktuelt i dag. Fortsatt er andelen kvinnelige ledere i næringslivet lav. Det samme gjelder kvinnelige eiere og entreprenører.

Redaktørene deler boken i tre: En første del som inneholder fire kapitler som handler om kvinner og kapital, eierskap og entreprenørskap. Deretter følger tre kapitler som ser på erfaringer med kvotering av kvinner til styret. De fem siste kapitlene i boken spriker i litt ulike retninger. Her handler det om kjønn i organisasjoner, kjønn og stedsforståelse, om kvotering og politikk, og et siste kapittel om blå feminisme.

Første del starter med Jorun Solheims kapittel, som ser på kjønn og kapital i et historisk perspektiv. Hun ser på hvordan kvinners manglende rett til penger kjennetegner hele den moderne historie. Videre viser hun at selv om det ikke lenger er formelle hindringer som tilsier at det å eie og drive kapitalistiske virksomheter er en rett kun for menn, så eksisterer det fortsatt ideologiske og kulturelle barrierer mot kvinner som næringslivsaktører.

At det fortsatt er barrierer kommer tydelig frem i det påfølgende kapittelet, om kvinner og menn som eiere i norske bedrifter. Kapittelet er skrevet av Gry A. Alsos og Elisabeth Ljunggren. De ser på hvordan eierskap er fordelt mellom kvinner og menn i norske, ikke-børsnoterte aksjeselskaper. Så vidt denne leseren vet er ikke analyser av slike selskaper gjort før. Mønsteret er tydelig: flere menn er eiere i privat aksjeselskaper, og de har større eierandeler enn kvinner. Det er også forskjeller i hvilke næringer eller bransjer kvinner og menn eier bedrifter, og de følger i stor grad det kjønnsdelte arbeidsmarkedet. Avslutningsvis diskuterer forfatteren hvorfor det er ønskelig med flere kvinnelige bedriftseiere og hvordan man kan oppnå dette.

De to neste kapitlene ser på entreprenørskap blant kvinner. I Elisabeth Sørfjorddal Hauges kapittel, «Entreprenørskap, kjønn og identitet», følges 37 kvinnelige gründere i to år, og på bakgrunn av disse kvinnenes historier og erfaringer identifiseres tre ulike kvinne-entreprenørtyper: den lærende entreprenøren, familieentreprenøren og den veletablerte entreprenøren. Jeg synes kanskje forfatteren undergraver disse tre typene hun selv identifiserer når hun skriver at typene ikke er gjensidig utelukkende, at noen kjenner seg igjen i alle tre, og noen føler at de de ikke hører hjemme i noen av dem. Forfatterens hensikt er imidlertid at det å reflektere rundt identitet kan åpne for å se variasjon i entreprenørskapsprosessen og også være nyttig for dem som kal utvikle politikk på feltet.

Elisabeth Ljunggren og Anne-Jorunn Berg skriver om innvandrerkvinner som etablerer egen virksomhet. Her diskuterer de hvordan posisjonen «minoritetskvinne» samspiller med entreprenørrollen og finner at kvinnelige entreprenører med innvandrerbakgrunn havner i en «mellomkategori-posisjon»: ikke er de kvinnelige entreprenører, og ikke er de innvandrere etablerere. Samtidig fremheves det at minoritetskvinnenes motiver for å bli selvstendig næringsdrivende er like andre entreprenørers: tjene penger, skape noe eget og realisere seg selv

I neste del av boken følger tre kapitler om kvinner og styrerepresentasjon. Som kjent ble loven om kjønnsbalanse i styret i allmennaksjeselskaper (dvs. børsnoterte selskaper) vedtatt i 2003. Aagot Elise Storvik og Trygve Gulbrandsen skriver om *kjønnssegregering* i allmennaksjeselskapenes styret. Deres analyser viser at kvinner rapporterer å ha noe mindre innflytelse i styrene enn menn. Hvorfor det er slik, er mer uklart. Forfatteren gir noen forsøksvise forklaringer, men surveydataene gir i begrenset grad mulighet for en nærmere forståelse av eller forklaring på hvorfor det er slik at kvinnelige styremedlemmer opplever å ha mindre innflytelse enn menn. Forfatterne peker selv på at det kan skyldes at kvinner undervurderer egen innflytelse og at menn overvurderer sin innflytelse, og at for eksempel observasjon av styremøter kunne gitt en større forståelse.

Hilde Bjørkhaug og Berit Brandth har nettopp slike data når de skriver om kvotering i samvirkestyrene i det påfølgende kapittelet. Gjennom observasjon av styremøter og kvalitative intervjuer med styremedlemmer, beskrives henholdsvis mannlige og kvinnelige styremedlemmers vurdering av kompetanse, innflytelse og makt. Her får vi en nærmere for-

ståelse av hva det er som vektlegges i styrearbeidet, hva som oppleves som viktige kvalifikasjoner og hvordan ulike typer kompetanse vurderes. For eksempel beskrives en kvinnelig styreleder slik av et mannlige styremedlem: «Jeg synes hun er en god leder. Samtidig som hun er *en veldig dyktig bonde*, så er hun god til å snakke» (s. 147). En sann analyse kunne også vært interessant å se i andre styrer. Er det noen typer kompetanse og erfaring som vurderes som viktigere enn annen kompetanse? Vi vet f. eks. at kvinnene som kom inn i ASA-styrene i forbindelse med lovendringen i 2003 hadde mer utdanning enn de mannlige styremedlemmene, men mindre eiererfaring (jf. Storvik og Guldbrandsens kapittel). Et interessant spørsmål kunne vært om det for eksempel er slik at eiererfaring vurderes som en viktigere kompetanse eller erfaring enn utdanning. Analysen av samvirkestyrene er også interessant fordi landbruksnæringen er en svært mannsdominert næring. Forfatterne viser til at bare 14 prosent av bøndene er kvinner. Det er overraskende, tatt i betraktning at vi har hatt en kjønnsnøytral odelslov siden 1974 som innebærer at eldste barn har odelsrett – uavhengig av kjønn. Det betyr at det må være mange (unge) kvinner som *aktivt* sier fra seg retten til å drive gård. Hvorfor gjør de det? Det er imidlertid et spørsmål for en annen artikkel.

Det siste kapittelet i denne delen av boken er skrevet av Morten Huse. Han skriver om hvordan andre land ser på den norske lovgivningen om kjønnskvoltering til styrer og om hvilke erfaringer han har gjort seg når han har holdt foredrag i utlandet om erfaringene fra Norge. Empiri knyttet til egne foredrag og reaksjoner på disse fra salen, er en annerledes type datamateriale. Selv om forfatteren reflekterer rundt dette, er jeg usikker på hva slags status et slikt materiale har. Selv om forfatteren også baserer seg på noen sekundærkilder når han oppsummerer de ulike landenes ståsted, gir det et inntrykk av at analysen er noe lettvtint og ikke særlig godt begrunnet.

Den siste delen av boken spriker, som skrevet, i litt ulike retninger. Agnes Bolsø og Ane Marit Willmann har skrevet et kapittel om lederskap og moderskap på bakgrunn av analyser av tre amerikanske filmer. Dette er en ny og annerledes tilnærming til studie av kjønn og ledelse. Forfatterne redegjør for valg av filmer, og gjør for så vidt interessante analyser av disse. Filmanalysene brukes som inngang til å analysere et intervju med NHO-leder Kristin Skogen Lund i *Aftenposten* og med Arbeidstilsynets direktør Ingrid Finboe Svendsen i *Adresseavisen*. Forfatteren peker selv på at det ikke er uproblematisk å gå fra amerikansk film til å analysere en norsk kontekst. For denne leseren er det heller ikke opplagt at veien om de amerikanske filmene er avgjørende for de analysene som gjøres av intervjuene. Forfatterne skriver at «filmdiskusjonen kan åpne for forståelser og forklaringer vi ellers ikke ville fått» (s. 191). Det er mulig, men jeg blir ikke helt overbevist.

Det neste kapittelet er skrevet av Hege Eggen Børve og Elin Kvande og handler om den norske modellen, og særlig til ordninger knyttet til familie og arbeid, i møte med et internasjonalt selskap. Her handler det ikke så mye om kvinner i lederposisjoner, men mest om arbeidstidsnormer i et selskap hvor fleksibilitet og det å være tilgjengelig er de fremste verdiene. Kapittelet er interessant, men det er rett og slett litt vanskelig å se hvorfor det er med i en bok om kjønn og næringsliv. Selv det at forfatterne helt avslutningsvis skriver at organisasjoner som krever lange arbeidsdager er ekskluderende overfor kvinner og foreldre, hjelper ikke på det.

Det samme gjelder delvis også neste kapittel, «Stedsforståelser og likestilling i arbeids- og næringsliv», skrevet av Trine Kvidal-Røvik. Kapittelet tar utgangspunkt i de endringer

som har funnet sted i næringslivet i Sør-Varanger i forbindelse med nedlegging av gruveindustrien (og hjørnesteinsbedriften) i kommunen. Det er ingen tvil om at et næringsliv dominert av gruveindustri har preget lokalsamfunnet både når det gjelder arbeidsdeling mellom menn og kvinner, og hvilke muligheter kvinner og menn opplever å ha i det lokale arbeidsmarkedet. Det kan være interessant å se på hva som skjer med slike samfunn når hjørnesteinsbedriftene legges ned og nye arbeidsplasser etableres. Kapittelet inneholder imidlertid mye teoripresentasjon og mindre om hva som faktisk har skjedd. Empirien som består av 105 medietekster presenteres først og fremst som illustrasjoner, og selv om det sikkert er riktig at «det maskuline fokuset dominerer både i tekster og bilder i saker om restruktureringen» (s. 221), så hadde kapittelet tjent på en mer systematisk presentasjon av medieoppslagene.

I det nest siste kapittelet i boken er vi tilbake til kvotering av kvinner som virkemiddel, men nå knyttet til de politiske diskusjonene. Mari Teigen ser på begrunnelsene for innføring av kjønnskvoeringsordninger og er særlig opptatt av forholdet mellom statlig styring og marked. Kapittelet gir en god innføring i utviklingen av ulike kvoteringsordninger i Norge. Forfatteren peker på at hensikten med å innføre kvotering i styrene til børsnoterte selskaper også handlet om troen på at det ville øke kjønnsbalansen i lederposisjoner i næringslivet generelt, men at dette ikke er innfridd. Teigen viser også hvordan argumenter for kvotering tilpasses ulike samfunnsområder og hvordan erfaringen med kvotering fra politikken er overført til økonomifeltet. Hun viser videre hvordan kvotering er blitt en eksportvare som sammen med likestilling brukes for å forklare de nordiske velferdsstatenes utvikling og vellykkethet.

Det siste kapittelet er skrevet av Siri Øyslebø Sørensen og handler om blå feminisme. Med utgangspunkt i mediedebatter i perioden 2007–2013, diskuterer forfatteren hva som er en blå feminisme og hva som er en venstrefeminisme. Det er interessante diskusjoner i kapittelet, men denne leseren oppfatter at det settes opp noen problemstillinger og motsetninger som virker noe forenklet. Et eksempel (s. 257): «Er det slik at det er statsfeminismens ideal om yrkesdeltakelse kvinner oppjonerer mot når de velger bort arbeid til fordel for å være hjemme, eller er det andre normer for kvinnelighet i spill som styrer valgene?». Hvor kommer et slikt spørsmål fra? Er det ikke slik at de fleste norske kvinner velger yrkesdeltakelse? Og når forfatteren videre skriver at «den blå feminismen i stor grad har lagt vekt på å kreve retten til å velge bort arbeid og karriere» (s. 257), skulle jeg gjerne sett at det var litt bedre belagt.

Som redaktørene skriver innledningsvis, ble boken til fordi man så et behov for å sammenfatte forskningen om kjønn og næringsliv. Det betyr at den favner bredt når det gjelder spørsmål og problemstillinger som tas opp, og som denne gjennomgangen har vist, kanskje litt for bredt. Det betyr også at man til tider opplever å ha lest deler av det som presenteres i andre sammenhenger. Dette er ikke ment som kritikk av boken, men sier noe om antologisjangeren og kanskje også noe om det stadig sterkere kravet til publisering i forskningen. Kapitlene i boken er av varierende kvalitet, både innholdsmessig og språklig. Muligens ville den ha tjent på færre kapitler og en litt strammere tråd. Det er imidlertid ingen tvil om at både studenter, politikere og forskere, som defineres som målgrupper for boken, vil finne mye interessant lesestoff.